

УДК 378.014

© Голубнича Л.О., 2015р.

<http://orcid.org/0000-0002-8252-9893>

Л.О.Голубнича

ВПЛИВ УРЯДОВОЇ ПОЛІТИКИ З ПИТАНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ІСТОРІОГРАФІЮ ВУЗІВСЬКОЇ ДИДАКТИКИ СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ (50-60-ті рр. ХХ ст.)

У статті узагальнюється урядова політика стосовно вищої освіти періоду 50-60-х років ХХ століття з метою з'ясування її впливу на історіографію вузівської дидактики науковців Східноукраїнського регіону. Здійснено аналіз основних постанов Раді Міністрів СРСР і ЦК КПРС із зазначених питань, які позначилися на наукових дидактичних пошуках учених досліджуваного регіону. Визначено завдання, що висувалися перед вищими навчальними закладами керівництвом держави. Встановлено відповідність проблематики досліджень учених регіону з питань вузівської теорії навчання та висунутими завданнями. Виявлено вплив урядової політики в галузі вищої школи на визначення рубрик друкованого органу Міністерства вищої освіти СРСР – «Вісник вищої школи», який упродовж всього досліджуваного періоду був єдиним спеціалізованим періодичним виданням. Висвітлено особливості ставлення дидактів окресленого регіону та періоду до настанов Раді Міністрів СРСР і Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР.

Ключові слова: дидактика, вища освіта, історіографія, урядова політика, дидактична проблематика, Східноукраїнський регіон.

В статье обобщается правительственная политика в отношении высшего образования периода 50-60-х годов XX века с целью выяснения ее влияния на историографию вузовской дидактики ученых Восточнoукраинского региона. Осуществлен анализ основных постановлений Совета Министров СССР и ЦК КПСС по указанным вопросам, которые сказались на научных дидактических поисках ученых исследуемого региона. Определены задачи, выдвигаемые перед высшими учебными заведениями руководством государства. Установлено соответствие проблематики исследований ученых региона по вопросам вузовской теории обучения и выдвинутыми задачами. Выявлено влияние правительственной политики в области высшей школы на определение рубрик печатного органа Министерства высшего образования СССР – «Вестник высшей школы», который на протяжении всего исследуемого периода было единственным специализированным периодическим изданием. Освещены особенности отношения дидактов очерченного региона и периода к распоряжениям Совета Министров СССР и Министерства высшего и среднего специального образования СССР.

Ключевые слова: дидактика, высшее образование, историография, правительственная политика, дидактическая проблематика, Восточнoукраинский регион.

The article summarizes the government's policy on higher education during period of 50-60 years of the twentieth century in order to determine its impact on historiography of university didactics of East Ukrainian region scientists. The paper gives the analysis of the main resolutions of the Council of Ministers and the Central Committee of the above issues that affected the didactical scientific studies of scientists of the region. It defines the tasks put forward before the universities by the state leadership. It establishes the compliance between the issues that scientists of the region researched on university learning and teaching theory and the tasks that had been put

forward. The article identified the influence of government policy on high school to determination of the categories publication of the USSR Ministry of Higher Education – "Journal of Higher School", which throughout the study period was the only specialized periodicals. The paper shows the peculiarities of attitude of scientists of the region and the period to guidelines to the Council of Ministers and the Ministry of Higher and Secondary Special Education of the USSR.

Keywords: *didactics, higher education, historiography, government policies, didactic perspective, Eastern Region.*

Постановка проблеми. «У педагогіки дуже широка основа і дуже вузька верхівка: дидактика початкового викладання може наповнити томи, дидактика читання лекцій в університеті може бути виражена в двох словах: “знай добре свій предмет і викладай його чітко”» [802, с. 306], – зазначав К. Ушинський. У вітчизняному науковому просторі дидактика вищої школи як самостійна галузь науки виникла порівняно недавно. Її становлення дослідники пов’язують із кінцем XIX – початком XX століття, коли з’явилися перші звернення педагогів і науковців до проблем теорії навчання у ВНЗ і почала оформлюватися цілісна теорія навчання у вищій школі. Зазначене зумовлено змінами суспільних вимог до освіти, зокрема вищої. Відомо, що в цей період у країні почали активно розвиватися промисловість і науки, які потребували кваліфікованих фахівців із вищою освітою. Крім того, в цей час відбувалося трансформування світової системи вищої освіти, яка також мала певний вплив на вітчизняну вищу школу.

Незважаючи на існування думки, що підґрунтя дидактики вищої школи було закладене в 70-х роках минулого століття в працях радянських учених (С. Архангельського, В. Загвязинського, Н. Кузьміної, І. Лернера, І. Огороднікова, М. Скаткіна, Г. Щукіної та ін.), проведений науковий пошук свідчить, що вже в 50-60-ті рр. проблеми, пов’язані з навчанням студентів, активізували викладачів ВНЗ і науковців до обговорення назрілих питань дидактики на сторінках педагогічної преси.

Аналіз досліджень із зазначеної теми свідчить, що різні аспекти дидактики вищої, зокрема досліджувані науковцями Східного регіону України, були предметом наукового пошуку великого загалу вчених. Так, зазначену проблему підіймали В.Євдокимов, Н. Карапузова, В.Луценко, Л.Рибалко, О.Рогова, С. Трипольська та ін. В історичному аспекті вказане питання розглядали О. Пташний, Н. Пузирьова, О.Чередник, Л. Шаповал та ін.. Розвиток дидактики вивчали Б. Коротяєв, В. Лозова.

Однак на сьогодні не існує наукової рефлексії, в якій би досліджувався вплив урядової політики на історіографію дидактичної думки щодо вищої школи, науковців та викладачів Східноукраїнського регіону 50-60-х рр. XX століття, не висвітлені тенденції останньої.

Мета статті полягає в узагальненні урядової політики з питань вищої освіти та визначенні її впливу на історіографії вузівської дидактики науковців Східноукраїнського регіону 50-60-х рр. XX століття.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що на розвиток дидактики того часу так само, як і на педагогічну історіографію, крім соціально-культурного та економічного розвитку, мали вплив декілька чинників, а саме: урядова політика стосовно вищої освіти, розвиток суміжних наук, динаміка змін у самій дидактичній науці. Так, у своїй роботі науково-педагогічні кадри ВНЗ керувалися постановами Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС з питань вищої освіти. Основні урядові постанови, які торкалися вищої освіти та позначалися на роботах науковців досліджуваного регіону, відображено в таблиці.

**Постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС щодо вищої освіти
(1954 – 1966 рр.), які вплинули на педагогічну історіографію
Східноукраїнського регіону**

Рік видання	Назва постанови	Зміст постанови
1	2	3
1954	«Про покращення підготовки, розподілу та використання спеціалістів із вищою та середньою спеціальною освітою» [13]	Покращити підготовку фахівців для всіх галузей народного господарства, визначити шляхи забезпечення промисловості, сільського господарства тощо молодими спеціалістами, регламентувати їх розподіл.
1956	«Про заходи щодо покращення науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах» [8]	Покращити планування науково-дослідної роботи у ВНЗ, посилити її зв'язок із виробництвом.
1956	«Про заходи щодо покращення підготовки й атестації наукових і педагогічних кадрів» [9]	Покращити склад науково-педагогічних кадрів, упорядкувати організацію їх праці, сприяти розвитку ініціативи професорсько-викладацького складу, зміцнити матеріально-технічну базу ВНЗ.
1959	«Про участь промислових підприємств, радгоспів і колгоспів у комплектуванні вузів і технікумів й у підготовці спеціалістів для своїх підприємств» [14]	Визнати доцільність і створити можливість цільового навчання студентів у вищих навчальних закладах і технікумах за рахунок промислових підприємств, радгоспів тощо з подальшим поверненням фахівців на ці підприємства.
1959	«Про організацію заводів-втузів, а також промислових підприємств і цехів при вищих навчальних закладах» [12]	Створити при найкрупніших і найкращих промислових підприємствах заводи-втузи як самостійні вищі технічні навчальні заклади, які будуть готувати спеціалістів шляхом сполучення теоретичних знань із практичною роботою на їх підприємствах згідно з навчальними планами та програмами.
1960	«Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах» [6]	Поєднати навчання з суспільно-корисною працею, підвищити рівень викладання суспільних наук, залучити для роботи на кафедрах суспільних наук викладацькі кадри, що здатні творчо й привабливо викладати свій предмет.

1	2	3
1963	«Про заходи щодо подальшого розвитку вищої та середньої спеціальної освіти, покращення підготовки та використання спеціалістів» [7]	Забезпечити подальше планування збільшення підготовки фахівців із вищою освітою у відповідності до потреб народного господарства; забезпечити впорядкування та прискорення підготовки вчителів для загальноосвітніх шкіл; встановити у ВНЗ із денною формою навчання граничне завантаження студентів усіма видами навчальних занять з метою підвищення якості підготовки фахівців, усунення перевантаження студентів обов'язковими заняттями, посилення самостійної роботи та більш активної участі у науково-дослідній роботі.
1964	«Про строки підготовки та покращення використання спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою» [11]	Переглянути та затвердити нові навчальні плани, виключивши з них дублювання навчального матеріалу; звернути особливу увагу на організацію таких видів самостійної роботи студентів, як виробнича практика, лабораторна, науково-дослідна й експериментально-конструкторська робота.
1964	«Про подальше покращення вищої та середньої спеціальної заочної та вечірньої освіти» [5]	Створити широку мережу підготовчих курсів з метою підготовки робітників до вступних іспитів у ВНЗ; більш масово залучати професорів та найбільш кваліфікованих викладачів до проведення занять зі студентами заочних і вечірніх навчальних закладів; розробити підручники для студентів-заочників і вечірників; розробити навчально-методичну документацію для роботи заочних і вечірніх ВНЗ; організувати систематичні навчальні передачі по радіо та телебаченню для цієї категорії студентів.
1966	«Про заходи щодо покращення підготовки фахівців й удосконалення керівництва вищою та середньою спеціальною освітою в країні» [10]	Вважати найважливішим завданням вищої освіти подальше покращення якості підготовки фахівців з урахуванням вимог сучасного виробництва, науки, техніки й культури та перспектив їх розвитку; привернути особливу увагу до підвищення рівня викладання суспільних наук, зміцнити кафедри суспільних наук висококваліфікованими викладачами; передбачити у подальшому перевагу розвитку денної освіти у ВНЗ; визначити перелік спеціальностей, за якими має проводитися підготовка фахівців за вечірньою та заочною формами навчання; закріпити підприємства за ВНЗ із метою

1	2	3
		покращення практичної підготовки студентів; підвищувати кваліфікацію викладачів шляхом проходження стажування на підприємствах, навчання на факультетах підвищення кваліфікації, на Вищих педагогічних курсах (для викладачів педагогічних дисциплін); передбачити участь ВНЗ у виконанні наукових досліджень для народного господарства, розробити та здійснити заходи щодо широкого залучення студентів до проведення наукових досліджень.

Аналіз таблиці свідчить, що, по-перше, на зазначеному етапі керівництво держави розглядало вищу освіту насамперед як засіб розвитку народного господарства; по-друге, більшість постанов були спрямовані на зміцнення зв'язків ВНЗ із життям, зокрема з виробництвом (на зазначеному етапі 8 постанов з 10 тим, чи іншим чином торкалися проблеми співпраці ВНЗ із підприємствами); по-третє, впродовж майже всього етапу (до вересня 1966 р.) першочергове значення приділялося вищій освіті без відриву від виробництва; по-четверте, важливість здійснення науково-дослідної роботи у ВНЗ країни безпосередньо пов'язувалася з потребами народного господарства.

У ході дослідження зазначених постанов Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС установлено, що на окресленому етапі вони встановлювали завдання вищої освіти, а саме: покращувати якість підготовки фахівців із вищою освітою; посилювати зв'язок ВНЗ із виробництвом; позбавлятися недоліків планування підготовки спеціалістів і їх розподілу; усувати недоліки планування науково-дослідної роботи; налагоджувати запровадження винаходів, розроблених науково-педагогічним складом ВНЗ у виробництво; залучати студентів до науково-дослідної роботи та запровадження винаходів; покращувати склад науково-педагогічних працівників ВНЗ; упорядковувати організацію праці науково-педагогічних кадрів вищих закладів освіти; розвивати ініціативу професорсько-викладацького складу ВНЗ; зміцнювати матеріально-технічну базу вищих закладів освіти; розширювати та заохочувати самостійну роботу студентів у процесі навчання.

Крім урядових постанов на розвиток дидактики вищої школи та педагогічну історіографію Східноукраїнського регіону мали вплив рішення з'їздів КПРС, настанови Міністерства вищої освіти СРСР. Так, XX з'їзд КПРС, який відбувся у лютому 1956 року, у контексті розвитку важкої промисловості та підйому сільського господарства поставив головними завданнями вищої освіти всебічне «покращення якості підготовки фахівців на основі міцного зв'язку навчання з виробництвом», організацію «навчальної роботи у відповідності до сучасного рівня досягнень техніки» [3, с. 137]. «Збільшити загальний випуск фахівців з вищою освітою, розширити вечірню та заочну

вищу освіту, ... зміцнити матеріальну базу ВНЗ, покращивши обладнання їх сучасним навчально-лабораторним обладнанням» [2, с. 189 – 190]. Головною вимогою виконання цих завдань було визначено сприяння розвитку творчої активності робітників вищої освіти.

Згідно з резолюцією позачергового XXI з'їзду КПРС (27.01–05.02.1959 р.) відповідно до завдань розвитку народного господарства та культури передбачалося подальше розширення та покращення підготовки фахівців з вищою та середньо спеціальною освітою, вдосконалення системи вищої освіти, наближення її до виробництва, подальше зростання ролі і значення вечірніх і заочних навчальних закладів [4, с. 483].

У відповідності до рішень XXII з'їзду КПРС, який відбувся у жовтні 1961 року, невідкладним завданням науковців ВНЗ стало створення кваліфікованих підручників насамперед для заочників, у навчальному процесі зросла роль експериментальної роботи студентів у лабораторіях. Велике значення у навчанні студентів приділялося оснащенню лекцій демонстраційною апаратурою, використанню кіно, радіо й телебачення у навчальному процесі, вказував Міністр вищої освіти СРСР В. Елютін у роботі «Втілимо в життя історичні рішення XXII з'їзду КПРС» [1, с. 7].

Урядова політика щодо вищої школи мала відображення у рубриках друкованого органу Міністерства вищої освіти СРСР – «Вестник высшей школы». Так вимога покращити зв'язок ВНЗ із виробництвом втілювалася в рубриці «Зміцнювати зв'язок вищої школи з життям, розвивати вищу освіту», «У міцному зв'язку з практикою»; підвищити рівень викладання суспільних наук – «Із досвіду роботи кафедр загальних наук»; підняти рівень науково-дослідної роботи – «Наука у вищій школі» та «Формувати в студентів творчий підхід до оволодіння науками», де друкувалися статті як про науково-дослідну діяльність студентів, так і про організацію їхньої самостійної роботи та досвід практики на виробництві; вимога підвищити якість підготовки фахівців знаходила відображення в рубриках «Навчальний процес», «Досвід і пропозиції», «На порядку денному – програмоване навчання», «Теорія і практика програмованого навчання».

Аналіз педагогічної історіографії Східноукраїнського регіону дозволяє стверджувати, що впродовж усього зазначеного етапу науковці та викладачі ВНЗ регіону приділяли найбільшу увагу проблемі підвищення якості навчання студентів, удосконалення навчального процесу: *форм і методів* організації навчально-пізнавальної діяльності студентів (Харківський державний університет ім. О.М. Горького, І. Козаков «Методика семінарських занять потребує покращення»; Харківський медичний інститут, Г. Пейсахович «Консультація – засіб дієвий»; Харківський політехнічний інститут ім. В.І. Леніна, В. Гроза «Про лабораторні заняття з сучасного курсу теоретичної механіки» тощо); застосування *наочності* та *ТЗН* (Ворошиловградський сільськогосподарський інститут, К. Лубковський «Про лекційну демонстрацію з хімічної кінематики»; Харківський політехнічний інститут ім. В.І. Леніна, О. Іноземцев «Наш лінгафонний кабінет» тощо);

змісту навчальних дисциплін (Харківський інститут інженерів залізничного транспорту ім. С.М. Кирова, М. Радвинський «Перебудувати вивчення курсу загальної хімії»; Харківський автомобільно-дорожній інститут, Д. Решетов, «Питання викладання курсу “Деталі машин”» тощо); *самостійної роботи* студентів (Харківський зоотехнічний інститут, М. Чушкіна «Самостійна робота студентів у фізіологічному практикумі»); *контролю* за навчанням студентів (Краматорський індустріальний інститут, І. Воскресенський «Коли зворотній зв'язок безперервний»; Харківський політехнічний інституту ім. В.І. Леніна, І. Риженко «Самопідготовка та контроль перед практикумом» тощо).

Увага до викладання суспільних наук, про що неодноразово наголошувалося в урядових постановах, також знайшла відображення у роботах науковців регіону (Харківський державний педагогічний інститут імені Г.С. Сковороди, Б. Сивоволов «Філологам – глибокі філософські знання»; Харківський бібліотечний інститут, Н. Мельниченко «Доказувати та переконувати» тощо).

Серед провідних завдань вищої освіти, що були висунуті урядом країни та які надихнули науковців регіону на висловлення своїх думок, були питання організації науково-дослідної роботи у ВНЗ (Харківський автомобільно-дорожній інститут, А. Біруля «Урізноманітнити форми участі студентів у науковій роботі»; Харківський інженерно-економічний інститут, О. Павленко «Студенти – надійні помічники кафедр» тощо).

Дослідження педагогічної історіографії свідчить, що ще одним аспектом, який був предметом розгляду дидактив регіону та перебував під пильною увагою Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР, стало викладання окремих предметів. Зокрема виявлені роботи щодо висвітлення особливостей викладання іноземної мови, нарисної геометрії, деталей машин, фізіології тварин, теоретичної механіки, меліорації, фізики тощо. Найбільша кількість робіт з часткових дидактик була присвячена специфіці викладання хімії, адже на розвиток хімічної галузі в країні покладалися великі надії (Харківський авіаційний інститут, Е. Креч «Це потрібно для глибокого вивчення хімії» тощо).

Після ХХ з'їзду КПРС активного розвитку набула заочна та вечірня форми освіта. Науковці та викладачі ВНЗ Східноукраїнського регіону активно відгукнулися на рішення з'їзду (Харківський інженерно-будівельний інститут, М. Почтман «Про деякі можливості покращення заочної та вечірньої технічної освіти»; Луганський вечірній машинобудівельний інститут, І. Дидоренко «Багато належить ще зробити» тощо).

Актуальність розвитку промисловості, неодноразово підкреслена урядовими постановами та рішенням ХХ з'їзду, обумовила увагу викладачів і науковців Східної України як потужного промислового регіону до висвітлення зв'язку ВНЗ із виробництвом (Луганський вечірній машинобудівельний інститут, П. Моргуліс «Лабораторні заняття на заводі»; Харківський політехнічний інститут ім. В.І. Леніна, Т. Кушнарєва «Поширюється зв'язок із практикою» тощо).

Зазначимо існування в педагогічній історіографії Східноукраїнського регіону й тенденції до обговорення постанов уряду та Міністерства вищої освіти СРСР у контексті вузівської дидактики (Харківський політехнічний інститут ім. В.І. Леніна, П. Житков «Більш активно вирішувати завдання, поставлені “Листом І – 100”»; Харківський інститут інженерів залізничного транспорту імені С.М. Кірова, В. Ангелейко «Важливо забезпечити ритмічність у навчанні» тощо).

Таким чином, аналіз постанов Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС, рішень з'їздів КПРС, що відбулися у досліджуваній період, стосовно вищої освіти, наказів та інструктивних листів Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР й історіографія науковців з питань вузівської дидактики дозволили дійти **висновків** про те, що, по-перше, урядова політика щодо вищої освіти мала безпосередній вплив на історіографію вузівської дидактики науковців Східноукраїнського регіону 50-60-х рр. ХХ століття; по-друге, постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС висували перед ВНЗ конкретні завдання, які були спрямовані на розвиток народного господарства країни; по-третє, настанови органів влади стосовно окресленої проблеми визначали проблематику наукових пошуків учених Східноукраїнського регіону; по-четверте, науковці регіону досліджуваного періоду у своїх статтях активно обговорювали завдання, висунуті урядом перед вищою школою, та ділилися досвідом організації навчальної діяльності студентів у відповідності з цими завданнями.

Перспективами подальшої розвідки можна вважати вивчення впливу інших чинників на історіографію дидактики вищої школи регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Елютин В. Воплотим в жизнь исторические решения XXII съезда КПСС / В. Елютин // Вестник высшей школы. – 1961. – №11. – С. 4–9.
2. Из директив XX съезда КПСС о шестом пятилетнем плане развитие народного хозяйства СССР на 1956-1960 годы // КПСС в резолюциях и решениях. – ч. 4, Изд 7-е. – М., 1960. – С. 189–190.
3. Из отчетного доклада ЦК КПСС : из резолюции XX съезда КПСС (14-25.02.1956 г.) // КПСС в резолюциях и решениях. – ч. 4, Изд 7-е. – М., 1960. – С. 137.
4. Из резолюции внеочередного XXI съезда КПСС (27.01–05.02.1959 г.) // КПСС в резолюциях и решениях. – ч. 4, Изд 7-е. – М., 1960. – С. 483.
5. О дальнейшем улучшении высшего и среднего специального заочного и вечернего образования : из постановления Совета Министров СССР от 9 апреля 1964 г. № 285 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 304–307.
6. О задачах партийной пропаганды в современных условиях : из постановления ЦК КПСС от 9 января 1960 г. // КПСС в резолюциях и решениях. – ч. 4, Изд 7-е. – М., 1960. – С. 608–609.

7. О мерах по дальнейшему развитию высшего и среднего специального образования, улучшению подготовки и использования специалистов : из постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 9 мая 1963 г. № 533 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 19–21.

8. О мерах по улучшению научно-исследовательской работы в высших учебных заведениях : постановление Совета министров СССР от 12 апреля 1956 р. № // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 25–27.

9. О мерах по улучшению подготовки и аттестации научных и педагогических кадров : постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР от 20 сентября 1956 р. № // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 31–33.

10. О мерах по улучшению подготовки специалистов и совершенствованию руководства высшим и средним специальным образованием в стране : из постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 3 сентября 1966 г. № 729 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 21–25.

11. О сроках подготовки и улучшении использования специалистов, окончивших учебные заведения : постановление от 21 мая 1964 г. № 499 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1965. – С. 74 – 77.

12. Об организации заводов-вузов, а также промышленных предприятий и цехов при высших учебных заведениях : из постановления Совета Министров СССР от 30 декабря 1959 г. № 1425 // Народное образование в СССР : сб. норматив. актов. – М. : Юрид. лит., 1987. –С. 263.

13. Об улучшении подготовки, распределения и использование специалистов с высшим и средним специальным образованием : из постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 30 августа 1954 г. № 1863 // Народное образование в СССР : сб. норматив. актов. – М. : Юрид. лит., 1987. –С. 258.

14. Об участии промышленных предприятий, совхозов и колхозов в комплектовании вузов и техникумов и в подготовке специалистов для своих предприятий : из постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 18 сентября 1959 г. № 1099 // Народное образование в СССР : сб. норматив. актов. – М. : Юрид. лит., 1987. –С. 258 – 259.